

معنای حقیقت از منظر حکمای مسلمان با تأکید بر آثار ابن عربی

محسن حبیبی^۱، محمدصادق رضایی^۲

چکیده

حقیقت و معنای آن همواره در طول تاریخ، محل بحث و بررسی عرفا و فلاسفه بوده است. فلاسفه عمدتاً حقیقت را بمعنای منطقی آن لحاظ کرده‌اند؛ اگرچه توسط برخی فلاسفه همچون ملاصدرا در فلسفه اسلامی و هایدگر در فلسفه غرب، حقیقت بمعنای وجودی خود نیز مورد توجه قرار گرفته و بسیار به فهم خاص عرفای اسلامی از معنای حقیقت نزدیک بوده است. معنای حقّ از نظر عرفا بشدت متأثر از معنای آن در فرهنگ قرآنی و روایی است. از جمله اسماء الهی یادشده در قرآن «حق» است و خداوند باریتعالی از خود با این نام یاد کرده است. حکمایی چون ابن عربی برای تثبیت مذهب خویش استناد به آیات و روایات را سرلوحه کار خود قرار داده‌اند. عرفای مسلمان به این واقعیت دست یافته‌اند که تنها یک حقیقت در عالم وجود دارد و آن ذات باری

۱۰۱

۱. استادیار گروه فلسفه دانشگاه علامه طباطبایی (نویسنده مسئول)؛ mohsenhabibi212@gmail.com

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد فلسفه دانشگاه علامه طباطبایی؛ mohammad.s.rezaee@gmail.com

تاریخ دریافت: ۹۴/۶/۷ تاریخ تأیید: ۹۴/۹/۴

است و غیر از او هر چه لباس وجود پوشیده، اعتباری و ظهورات آن حقیقت بحت و بسیط است. به همین دلیل است که عرفا مذهب فلاسفه‌یی را که قائل به وحدت تشکیکی وجود هستند، آمیخته با شرک دانسته و خود قائل به وحدت شخصیه و حقیقیه وجود شده‌اند. از اینرو، تنها راه شناخت حقیقت را قرب و نزدیکی به آن تلقی کرده و بدنبال یافتن راههایی برای نزدیک شدن به آن حقیقت اصیل بوده‌اند. از سوی دیگر، عارف، نفس انسان را کاملترین مظهر الهی میدانند و به این ترتیب اولین قدم در عرفان اسلامی برای دستیابی به معرفت‌الله، نیل به معرفت‌النفس است. ابن‌عربی نیز برای شناخت آن حقیقت واحد سیر و سلوک الی‌الله را حیاتی میدانند.

کلیدواژه‌ها: حقیقت، معرفت حق، حکمای اسلامی، عرفان اسلامی، ابن‌عربی

* * *

۱. مقدمه

«حق» مفهومی است که هر انسانی بنوعی با آن آشناست و اغلب درباره آن سخن می‌گوید و استدلال می‌آورد. بطور مرتب انسانها مدعی آن میشوند و یا حقی را منکر می‌گردند. این مفهوم از جمله مبنایی‌ترین موضوعات اندیشه بشری بوده و همواره مورد اهتمام و مطمح‌نظر فیلسوفان قرار گرفته و همچنین بعنوان هدف غایی، همّت سالکان و عارفان را به خود جلب کرده است. ویژگی خاص فرهنگ اسلامی موجب شده که استدلالی‌ترین فیلسوفان مسلمان، بنحوی نگاهی اشراقی و عارفانه داشته باشند و از اینرو میتوان در این فرهنگ گفتگویی قابل فهم و عالمانه میان فیلسوف و عارف ترتیب داد و در این وادی با تمامی اختلافات و تفاوت‌های اندیشه‌یی، قائل به حکمتی فراگیر و مشترک شد.

در ادیان و بخصوص اسلام نیز به حق هم در معنای «حق بودن» و هم در معنای «حق داشتن» توجه شده است. هرچند معنای اولی در هستی‌شناسی و دومی در زندگی فردی و اجتماعی انسانها ریشه دارد، اما معنای دوم نیز به معنای اول

